אחרי מות

עופר אדרת

חקרה את הלאומיות

ככל שהעמיקה בחקר הלאומיות כך גברה סקרנותה של ההיסטוריונית פרופ' חדוה בן ישראל נוכח השאלה מהי יהדות. האם מדובר בדת בלבד, שמאמיניה שייכים לאומות שונות, או שמא יהדות היא לאום והיהודים מהווים אומה אחת? או במילים אחרות, האם עם ישראל הוא קהילה דתית או אומה פוליטית? בן ישראל כתבה כי אין אח ורע לתופעה, שבתוך אומה מתקיים כבר מעל 200 שנה ויכוח מסוג זה. "השאלה בדבר היסטוריה יהודית אחת או רבות איננה שאלה עובדתית, אלא קיומית. הדיון בה התחיל לפני הציונות, ונמשך אחרי שהתבססה, כאילו לא השתנה דבר", כתבה באחד ממאמריה הרבים בנושא. "הגשמת הציונות לא חיסלה מאפיין ייחודי מובהק של ההיסטוריה היהודית החדשה, והוא החיפוש הנצחי אחרי הגדרת הזהות העצמית", הוסיפה.

על הרקע הזה ראתה בהרצל מהפכן של ממש. "סוד הצלחתו היה בגישור שעשה בין שני ניגודים קוטביים", כתבה. האחד הוא "העובדה שלא היה עם הרחוק יותר מהיהודים ממסלול פוליטי המוביל למדינה", ובקוטב הנגדי "היתה ההכרה שלא היה עוד עם שהתגבש בתודעתו של העולם החיצוני כמודל הקלאסי של עם עתיק וייחודי ששרד בכוח ייחודו".

בן ישראל, שנפטרה החודש בגיל 98, נולדה בירושלים לפרידה ויצחק בן ישראל (צולמן). אביה, שעלה לארץ מפולין, המציא את השיטה הראשונה של סטנוגרפיה (קצרנות) בעברית. היא למדה בתיכון בית הכרם, שירתה בחיל הנשים של הצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, ובמסגרת "ההגנה" במלחמת העצמאות. בהמשך עברה לחיל הנשים עם ייסודו. את הקריירה האקדמית החלה באוניברסיטה העברית בלימודי היסטוריה בהדרכת פרופ' ריכרד קבנר, והמשיכה בדוקטורט באוניברסיטת קיימברידג'. מ-1955 לימדה באוניברסיטה העברית עד פרישתה.

חדוה בן ישראל, היסטוריונית, 1925-2023
צילום: חדוה בן־ישראל

לחקר הלאומיות הגיעה משני כיוונים בעבודתה ההיסטורית: מכיוון ההיסטוריה האנגלית ותולדות האימפריה הבריטית, ומהכיוון של תולדות המחצית הראשונה של המאה ה-20 ושתי מלחמות העולם. "במהלך המחקר בשני תחומים אלה הבחנתי בנקודות השוואה שסיקרנו אותי", תיארה. "למשל, הלאומיות של המיעוטים באימפריה ההבסבורגית והלאומיות של העמים באימפריה הבריטית. קווי דמיון בין האירים נוכח הבריטים, והצ'כים נוכח האוסטרים". את הדחיפה המשמעותית לתחום קיבלה כשנתפשה לנושא הציונות. "כמו רבים כמוני, שלא אימצו את הציונות אלא נולדו לתוכה, המעבר לגישה חקרנית כלפי הציונות היה מסע תגליות מרתק", כתבה. "לחשוב מחדש על הציונות שהיתה חלק ממני, מהחינוך בבית ובבית הספר, ומן הניסיון המעשי של חיי, ולהתבונן בה כאילו מבחוץ, באובייקטיביות מקצועית, זה היה ניסיון היסטורי חדש ומאתגר".

"בהיסטוריה של הקשר בין הציונות ובין הלאומיות שולט פרדוקס מעניין", כתבה. מצד אחד בולט מאוד הדגם של האומה היהודית כפי שהוא מופיע במקרא ובמהלך ההיסטוריה היהודית. "אומה המודעת לייחודה התרבותי והאתני, לייעודה ולחלומות שלה", תיארה. ומצד אחר, ההתארגנות של התנועה הציונית בהנהגת הרצל בסוף המאה ה-19, "היתה התפתחות מודרנית, ששאבה מתהליכים שרווחו באירופה באותו הזמן, ושאפה לסגל את עם ישראל לעידן המודרני ולהפוך אותו לעם ככל העמים". כלומר, האומה ש"המציאה" את הלאומיות נזקקה לבסוף לקבל רעיון זה מסביבה זרה.

"העולם המערבי למד מן המקרא את מושג האומה המודעת לייחודה, לתרבותה ולייעודה", היא כתבה. בשנות הגלות הפך המושג הזה לרוחני ובעת החדשה המוקדמת התבסס מחדש בעולם הנוצרי. אבל לאחר האמנציפציה, כשיהודים ניסו לאמץ אל הלאומיות המקומית, הסביבה דחתה אותם. לאחר שנואשו מהשתלבות הם הואשמו בחוסר נאמנות, ולבסוף, כשבחרו להקים מדינה, הואשמו כלאומנים. "הלקח הוא שההיסטוריה ניתנת למניפולציה מתמדת ותפקיד ההיסטוריונים להתמיד בעבודת חשיפה מאוזנת ומבוקרת", כתבה. היא היתה גרושה, אם לשלושה ילדים וסבתא לנכדים.

דורון לשבת

"יש לי! יש לי! טקטיקת המוץ: נפזר סימולטנית כל כך הרבה סיבות לצאת לרחובות, שהמחאה כבר לא תדע על מה להתביית".

דורון רוזנבלום

מלחמות המשאבים של הקואליציה

ערן ישיב

"המפלגה מבקשת את השלטון אך ורק לטובת עצמה. אין לנו עניין בטובתם של אחרים... אף אחד אף פעם לא תופס את השלטון מתוך כוונה לוותר עליו. השלטון הוא לא אמצעי, אלא מטרה. לא מכוננים דיקטטורה כדי לשמור על הישגיה של מהפכה; מחוללים מהפכה כדי לכונן דיקטטורה" (ג'ורג' אורוול, "1984", תרגום: ארז וולק).

ההפיכה המשטרית המאיימת על ישראל היא ביטוי של משטר סמכותני בהווה שעלול להפוך לתיאוקרטי; משטר העסוק בבזיזת משאבי המדינה ובחלוקתם מחדש, תוך ניסיון להנציח את שלטונו. המחאה נגדו מתבססת על כוחה הכלכלי, על מרכיבי מפתח בצבא שתומכים בה, ועל סירוב מורשאי הבזיזה למסור משאבים לצורך חלוקה מעוותת. כיצד הגיעה ישראל למצב זה, והאם תוכל להיחלץ ממנו?

התלכדותם של זרמי עומק של כוחות השואפים להפוך את ישראל למדינה יהודית דתית ושל אינטרסים אישיים של פוליטיקאים, הביאה את הקואליציה לחתור במשותף להשגת מטרות אלה. זה יתאפשר רק על ידי הפיכה משטרית הכוללת את ריסוק בית המשפט העליון — המחסום היחיד בפני השגתן. מדוע אין די ברוב פרלמנטרי שיעביר תקציב ממשלתי רגיל להשגת מטרותיה? משום שמדובר בלקיחת משאבים לצרכים אישיים ובמתן משאבים לכוחות פוליטיים־סקטוריאליים, הערמדים בניגוד חריף לרצונן של קבוצות שהן היצרניות העיקריות של המשאבים. לפיכך, לא ניתן להשיג את המטרות הללו ב"יושר". מדובר בתהליכים שאינם תומכים בצמיחת המשק או ברווחה כלל האזרחים.

חברי הקואליציה מובלים על ידי מתאם־על, בעוד שבקרב מתנגדיהם אין אדם הממלא תפקיד דומה. בנוסף, הקואליציה מבקשת להפוך רוב זמני לרוב קבוע. אף לא אחד ממרכיביה אינו מחזיק באג'נדה של ניהול המדינה לרווחת כלל תושביה, ואינו מעלה בדעתו להכין תוכנית מדיניות אמיתית. מה שמעסיק אותם הוא רק בחירת האמצעים המתאימים ללקיחת המשאבים דלעיל.

לנתניהו, מתאם־העל, יש רצון לשלוט וליהנות ממנעמי השלטון. הבזיזה שלו מתבטאת בהשגת משאבים למשפחתו ולמקורביו. אילו באמת רצה להנהיג את המדינה, הוא לא היה מרוקן את הליכוד ואת נציגיו בממשלה מאנשים בעלי יכולת וממנה תחתיהם חדלי אישים גסי רוח.

אדם אטום, חסר רגש ורגישות זה (אם כי אינטליגנטי ונמרץ), אינו שונה מהותית מדיקטטורים אחרים. בדומה לשליטים פופוליסטיים או אוטוקרטיים אחרים, הוא מקדיש חלק גדול מפעילותו לבזיזה. בדומה לארדואן, שבנה לו ארמון עם כאלף חדרים, נתניהו הזמין לו מטוס מפואר, דרש וקיבל מימון לבתיו השונים, וטס למסעות בזבוזים בפריז, ברומא ובלונדון, בעוד ישראל בוערת. אך בניגוד לדומיו, פוטין, אורבן, ארדואן או טראמפ, נתניהו אינו נהנה מרוב פרלמנטרי של מפלגתו ונזקק לשותפים, כלומר, הוא מקרה מיוחד של אוטוקרט ללא בסיס תמיכה רחב.

גם שותפיו בקואליציה עסוקים בבזיזה ובחלוקה מחדש של משאבים. הקבוצה הדומיננטית בהקשר זה היא החרדים. הרקע לדרישותיהם הוא רצון מנהיגיהם לשמור על החומות שמונעות מהציבור שלהם לעזוב את הגטו התרבותי־כלכלי שבתוכו הם חיים או לשפר את מצבם הכלכלי. לכן הם חייבים להישען על משאבי המדינה בתחומי החינוך, הבריאות והרווחה. משאבים אלה מקורם בתשלומי הסקטורים היצרניים, והם מתבטאים גם בזמן ובחיים שמקריבים מי שמשרתים בצבא. מדובר בהעברות נצלניות, שמנציחות פערים ואינן לרווחת הציבור, אלא להיפך.

למפלגת הציונות הדתית יש מטרה ארוכת טווח של הקמת מדינת הלכה ומטרות ביניים של חיזוק ההתנחלויות ובניית כוחות שיטור בישראל ובשטחים, והיא נוטלת משאבים למטרות אלה. כיוון שנתניהו הפקיד בידיה את משרד האוצר, היא יכולה להקצות כספים קואליציוניים בהיקף חסר תקדים — 13.7 מיליארד שקל.

חברי הקואליציה רוצים דברים שונים, אבל משכילים לשתף פעולה להשגתם. אמצעי חיוני בעבורם הוא ריסוק מערכת המשפט, שחוסמת בזיזה וחלוקת משאבים בלתי סבירה. לכן הכריזו על ה"רפורמה" המשפטית המכוונת בעיקר לבית המשפט העליון, שעשוי לבלום חלוקה כזו. על מה יש לדון בבית הנשיא, או בכל מקום אחר, אם אלה הן מטרות הקואליציה?

קיימת סכנה ממשית שתיווצר כאן איראן יהודית: מדינה תיאוקרטית וחלשה כלכלית, שתושביה היצירתיים והתורמים יעזבו

שתי קבוצות עיקריות עומדות בפרץ, ועשויות למנוע את השגת מטרות הקואליציה: ההייטקיסטים, להם תרומת מפתח למשק, והטייסים, מחזיקי עיקר הכוח של חיל האוויר, כוח איכותי בצבא באיכות בינונית. המחאה משמשת בסיס תמיכה משמעותי לשתי הקבוצות האלה. עזיבה אפשרית של קבוצות איכותיות כמותן מסכנת מאוד את המשאבים הלאומיים, שאותם חומדת הקואליציה. דוגמה לנטישה דומה של אליטה יצרנית היא העזיבה של חצי מיליון יוונים את ארצם בעשור הקודם, מתוך אוכלוסייה של 11 מיליון תושבים.

כוונת הקואליציה היא להנציח את שלטונה. האמצעי העיקרי לצורך זה הוא שלילת אפשרות הצבעה לכנסת מערביי ישראל. קצרה היריעה מלפרט את שלל הדרכים שבהן ניתן לממש זאת, אך יש גם לזכור לאן צועדת ישראל מבחינה דמוגרפית. בבחירות האחרונות קיבלו שתי המפלגות החרדיות ומפלגת הציונות הדתית 25% מכלל קולות הבוחרים לכנסת; והן זכו ב-56% מהקולות בירושלים, שהיא גורם מנבא מהימן למצב ביש־ראל באמצע המאה ה-21.

האם ניתן להתגבר על הסכנה? קשה להתנבא, אבל יש אפשרות ריאלית שהממשלה הנוכחית תיפול. עם זאת, כדי שזה יקרה נדרשים המשך המחאה והמשך הלחץ האמריקאי, ונתניהו פועל להטעות ולהתיש את שניהם. בכל מקרה, קשה להאמין שיקרה מה שראוי שיקרה, כלומר שתוצע רפורמה משפטית וחוקתית אמיתית. במיוחד קשה להאמין שיטופלו בעיות היסוד במדינה, למשל, שייעשה ניסיון רציני להסדרת היחסים בין החרדים לחילונים. לא בכדי אין שום התקדמות משמעותית בנושא כבר עשרות שנים.

קשה מאוד לקדם אפשרויות שיעלו את ישראל על מסלול מתקבל על הדעת, במיוחד כל עוד נתניהו בסביבה. במציאות שבה קבוצות רבות נאבקות על משאבים, וחלקן עושות זאת בדורסנות, ספק אם ייתכנו פתרונות אמיתיים. החרדים למשל, לא ישתכנעו להתגייס או ללמוד לימודי ליבה, כי דברים אלה מנוגדים ליעדים של מנהיגיהם. כל פוליטיקאי וכל קבוצה פוליטית פועלים לקידום מטרותיהם. הבעיה איננה שהם לא מודעים למשל לתרומה של לימודי ליבה לתעסוקה ולצמיחה. הבעיה היא, שהם אינם רוצים לפגוע באינטרסים הצרים שלהם, קצרי טווח ככל שיהיו.

סביר יותר לצפות להמשך המגמות הקיימות תוך קרטוע מתמשך, ולפיכך להיחלשות של ישראל עם הזמן. קיימת סכנה ממשית שלבסוף תיווצר כאן איראן יהודית, מדינה תיאוקרטית וחלשה כלכלית, שתושביה היצירתיים והתורמים יעזבו אותה בהדרגה, בשקט ובהתמדה.

הכותב הוא פרופסור לכלכלה באוניברסיטת תל אביב, וחבר במרכז למאקרו־כלכלה ב"לונדון סקול אוף אקונומיקס" (LSE)

זהירות, קרנפים מסורתיים

בני נוריאלי והני זובידה

"מסורתיות" היא המצאה ישראלית שלא היתה קיימת בתפוצות. באירופה יהודים התחלקו באופן דיכוטומי לדתיים ולא־דתיים, ובלבנט ההבחנות הללו היו גמישות יותר, ולא היו פוליטיות. קיום מנהגים יהודיים לא נכרך יחד עם לאומיות או עליונות יהודית. בישראל, מתוך היהדות הזאת הומצאה ה"מסורתיות". אחרי שהמדינה "שיבצה" באמצעות הדתה את יוצאי מדינות ערב והאיסלאם בין החרדים לציונות הדתית, החלק שלא "שובץ" ביקש לקשור בין הישראליות המדומיינת שהתבססה על היהדות לבין ארצות מוצאו. כך נולדה המסורתיות של יהודים ממדינות ערב, עם או בלי כיפה.

המסורתיות סימנה תמיד קשר לישראל, התבדלות מערבים, הדגשת היהדות. עם השנים היא נהפכה למטבע פוליטי עובר לסוחר. בעוד שמפא"י לא ראתה בה משאב פוליטי, בעשורים האחרונים היא נהפכה לסחורה פוליטית חמה בשירות הימין הקיצוני. זה החל בשיח שמיוצר ומופץ בעזרת כספם של יהודים שמרנים מארה"ב, ונמשך בחבירה לפוליטיקאים מהימין הקיצוני.

אחת הטעויות הרווחות היא, שה"מסורתיות" הפוליטית החלה עם מפלגת תמ"י, שהוקמה בשנות ה-80 על ידי עסקנים שהתאכזבו ממפלגות השלטון שבהן צמחו, מפא"י והמפד"ל. אולם חברי תמ"י לא יצרו שיח פוליטי על מסורתיות, אלא רצו להתנער מההגמוניה האשכנזית הפוליטית של מפא"י והציונות הדתית. הראשון שניסח את המסורתיות כפרויקט פוליטי היה פרופ' מאיר בוזגלו, הפילוסוף הציוני־דתי מהאוניברסיטה העברית. בשנות ה-90 בוזגלו ופעילי ציבור דתיים נוספים חברו ל"קשת הדמוקרטית המזרחית" במטרה להפוך אותה לארגון דתי־מזרחי. לאחר שנכשלו הם עזבו וחברו לבעלי הון אמריקאים שמרנים מקרן "בית אבי חי" ומקרן מנדל.

מבחינה סוציולוגית, ה"מסורתיות" נבנתה מראש כאלטרנטיבה למאבק על חלוקת משאבים. כשחברי "הקשת" נאבקו על צדק חלוקתי, בוזגלו וחבריו החלו להעביר מיליוני דולרים מהקרנות האמריקאיות ל"כל ישראל חברים" (כי"ח) ולעמותות חדשות שהקימו, כמו "תנועת תיקון", "ממזרח שמש" ו"המכון לחקר המסורתיות".

הכסף האמריקאי סייע להסיט את תשומת הלב מהמאבק על חלוקת משאבים לטובת בנייה מחדש של "כור היתוך" מדומיין. המכשיר להקמת כור ההיתוך המחודש היה הדתה בשילוב של תכנים ציוניים שמרניים בקרב יוצאי ארצות ערב והאיסלאם — המפסידים של כור ההיתוך הישן, שדחה אותם מהקולקטיב. הטמעתו של כור ההיתוך החדש עברה דרך דילול מסורת המחאה שלהם. במקום ואדי סאליב או הפנתרים השחורים או הקשת — רבנים, שמירת מצוות וציונות, עם דיבור מניפולטיבי מופרך על שביל זהב בין ימין ושמאל. מפלגות הליכוד וש"ס זיהו מהר מאוד את הפוטנציאל האלקטורלי של הפרויקט הזה, והצטרפו לבעלי ההון האמריקאים במימון העמותות הללו במשרדי התרבות והפריפריה, והמשאבים של מיליוני שקלים המשיכו לזרום.

ה"מסורתיות" בישראל משתמשת בשפה דומה לזו של דוגין, הפילוסוף שמעצב את הלאומנות הרוסית בעידן פוטין, רק במתיקות חונקת

בניגוד למסורת המחאה של יוצאי מדינות ערב והאיסלאם, ה"מסורתיות" מקדמת זהות דתית קונפורמיסטית, לפחות במובן של חיים בשלום עם ימין קיצוני פשיסטי־הומופובי־גזעני. בוזגלו מבסס את הגדרת המסורתיות על דיכוטומיה בין נאמנות לזהות יהודית דתית וציונית לבין תפישות אוניברסליסטיות בקרב מיעוט של יהודים ליברלים או קומוניסטים. מנכ"ל כי"ח לשעבר, ד"ר יהודה מירן, טוען שכדי לחזק את המסורתיות צריך להעמיק את החינוך הדתי בחינוך הממלכתי, ולמזגו עם הממלכתי־דתי. ד"ר גלי סמבירא סבורה שדיאלוג דתי בין יהודים ומוסלמים צריך להחליף את השלום בין העמים, מאחר שבקרב הערבים אין עם מי לדבר. ב"מסורתיות" כל הדרכים מובילות לתפישת מרחב בדלנית וגזענית, על בסיס יהדות שמתחברת לציונות הדתית.

במשך שנים הדיכוטומיה הפוליטית הזו הוסוותה על ידי סיסמאות א־פוליטיות ועמומות. בוזגלו טוען, ש"מסורתיות היא עניין לקהילה... הבנה שהיהודים הם משפחה". סמבירא, שמסורתיות היא "האמצע שאין לו מקום". היא עמדה בראש מכון שחרית השמרני. שם, במחקר על "טוב משותף" שבו השתתפה, הגיעו למסקנה שבמקום שה"טוב" יכלול מונחים מדידים, כמו שוויון או צדק חברתי, הוא צריך להיות "חיבור מיסודות תפישות העולם השונות". ואילו ה"משותף" הוא היבט טריוויאלי שנהפך על ידם למהותי: ההבנה שיש תרבויות שונות בישראל.

העמימות הזאת, על גבול הרוחניקיות, מסווה מפעל לייצור קונסנזוס לאומי־דתי גזעני שמבוסס על פחד מאוניברסליות, שאצל בוזגלו ומרעיו נהפכה לחוסר נאמנות לקולקטיב היהודי. אלו גם החורמים שמגדירים את הימין הקיצוני במזרח אירופה ובארה"ב. ניקח לדוגמה את אלכסנדר דוגין, פילוסוף פוליטי־פשיסט מעצב הלאומנות הרוסית בעידן פוטין. דוגין מנסח מחדש רעיונות גזעניים שנכתבו עוד בדמדומי רוסיה הצארית. כלי המלחמה שלו — ערכי הלאום, המשפחה והגזע — מופנים נגד עמדות ליברליות וקומוניסטיות שאותן הוא מזהה כ"אנטי־נוצריות, אנטי־רוחניות, אנטי־מסורתיות". ה"מסורתיות" בישראל משתמשת בשפה דומה, רק בפה רך, במתינות — במתיקות חונקת.

העיסה האידיאולוגית שיוצרת המסורתיות מכוונת לשימור ההיררכיות המעמדיות והגזעיות בישראל. למשל, בעוד שבוזגלו תופש את המחויבות לסולידריות ושוויון עם ערבים כ"הונאה עצמית", מזכיר התנועה הקיבוצית, ניר מאיר, מכנה את מצדדי הגישה הזאת "השמאל הדפוק". ה"מסורתיים" ומאיר גם פועלים לסיום המחאה נגד ההפיכה המשטרית, כל אחד מטעמיו.

בעוד שבהנהגת התנועה הקיבוצית מבקשים לדלל את המחאה כדי להעמיק את ההשתלטות על קרקע הלאום, ה"מסורתיים" מבקשים להעמיק את ההדתה והלאומנות בקרב יוצאי ארצות ערב והאיסלאם במסווה של מתינות. זו לאומנות־דתית־גזענית, שפועלת בהלימה לאינטרסים הכלכליים של המרחב הכפרי. שהרי אי־יציבות חברתית ומחאה יכולות להביא לתנועות חדשות עם דרישה לשוויון אוניברסלי, כפי שניתן לראות למשל ב"קולקטיב המזרחי־אזרחי", וזה רע לשמרנים.

על רקע זה יצאה הודעת משרד ההסברה והשרה גלית דיסטל־אטבריאן על מינוי סמבירא לתפקיד מנכ"לית משרד ההסברה. במובן הזה, פרויקט ה"מסורתיות" עובר מסלול דומה לזה של פורום קהלת. בשני המקרים מדובר בפירות באושים של הקשרים בין הון אמריקאי לפוליטיקה פשיסטית־דתית־גזענית. רק שלהבדיל מקהלת, שעושים שימוש בפוליטיקאים מכהנים לקידום מטרותיהם ההרסניות, יצרני המסורתיות משתמשים ביוצאי ארצות ערב והאיסלאם.

לכן, החבירה של סמבירא לשרת ההסברה בממשלה הגזענית והקיצונית ביותר בתולדות המדינה איננה מפתיעה. דיסטל־אטבריאן היא דוגמה לנבחרת ציבור שדוגין וקהלת מדברים מגרונה. היא מצהירה על היותה מסורתית, תומכת בהורדת מסים למעסיקים, וטוענת שניאו־ליברליזם מיטיב עם השחורים בארה"ב ועם העניים בישראל, ושמבחינה גנטית הגבר האשכנזי הוא הכי אינטליגנטי בעולם. מכאן, שתפקידה של סמבירא הוא בעצם טריוויאלי: ליצור לגיטימציה לחיבור בין הון לעליונות יהודית לבנה וגזענית, במסווה של עמימות א־פוליטית כביכול שתגרור עמה את האשרור של יוצאי מדינות ערב והאיסלאם.

בשם המתיקות ודרך האמצע, ה"מסורתיות" מגויסת לשמש כיסוי לערוותה של הממשלה הנוכחית, שפועלת לחסל את הדמוקרטיה הישראלית. דיסטל־אטבריאן מציעה לעשות זאת באמצעות הסברה "שתגרום לכולנו לבחון זה את זה בעין טובה ובשכל ישר", שהרי אם כבר לקבור את הדמוקרטיה הישראלית, עדיף במתיקות עדינה ולא במלחמה. לשם כך יש את הגזענים ה"נחמדים".

ד"ר נוריאלי וד"ר זובידה הם מרצים למדעי החברה ופעילים חברתיים

מכתבים למערכת

• מערכת "הארץ", רחוב שוקן 21, ת"א 6653207 • דוא"ל מכתבים: letters@haaretz.co.il

האג'ר, טארק ומיאר

בתגובה על "דגל שחור' מעל פקודת הסיכול? בהחלט לא", מאת רן גורן ("הארץ", 14.5) .

אלוף במיל' רן גורן מאשים את כותבי המאמרים ב"הארץ" ב-11 במאי בטהרנות ובאי קבלת המציאות המורכבת ב"ג'ונגל המזרח תיכוני". גורן טועה לדעתי. רוב כותבי המאמרים ב"הארץ" יכולים ללמד את האלוף במיל' גורן פרק בהבנת המציאות המורכבת המזרח תיכונית (וגם בצניעות). המאמרים ביטאו, לפני הכל, צער ורוגז על מותם המיותר של כעשרה בני אדם, בהם שלושה ילדים שהיו להם פנים ושמות: האג'ר, טארק ומיאר. לא "נזק אגבי", "בלתי מעורבים", "נזק היקפי", "פגיעה נלווית" ועוד כיו"ב ביטויים מכובסים.

אין לי ויכוח עם גורן על כך ששלושת מנהיגי הג'יהאד האיסלאמי היו בני מוות, אך צה"ל והשב"כ ידעו כי שהו באותה עת בדירותיהם עם משפחותיהם, ולא הוגדרו "פצצות מתקתקות", דבר המצדיק הרג חפים מפשע, מה גם שחיסולם לא מנע שיגור יותר מאלף רקטות לאחר מעשה לעבר ישראל. הטיעון של הכותב כי ארגוני הטרור מוצאים מסתור בלב אוכלוסייה תמימה ודאי נכון, אך ניסיון העבר מראה, שצה"ל יודע לבצע חיסולים ממוקדים ללא פגיעה, או לכל היותר פגיעה מינימלית, באזרחים תמימים. בהקשר לכך די אם אציין, לדוגמה בלבד, שמחנה מטכ"ל שוכן בקריה בלב תל אביב (בהנחה שאין זה סוד צבאי), ובפועל מסכן אוכלוסייה גדולה ביותר. סביר להניח כי טילי חיזבאללה "מטורגטים" אליו כבר כיום.

גורן קובע, כי במערכת הדמוקרטית של קבלת החלטות והורדת פקודות, על הגורם המבצע לפעול בהנחה שכל השיקולים נלקחו בחשבון ואין מה להרהר אחריהם. עקרונית הוא ודאי צודק, אך במציאות של "הג'ונגל המזרח תיכוני", וכמי ששירת עשרות שנים כחייל במילואים, כולל בשטחי יהודה ושומרון מול מחבלים בתוך אוכלוסייה אזרחית, אני מציע שלא לאבד את המצפן המוסרי שיזהה מהי פקודה שדגל שחור מתנוסס מעליה.

אבנר מלכוב, מבשרת ציון

המחלקה הסגורה פתוחה

בתגובה על "ומה אם טיל פלסטיני היה הורג מפקד טייסת ושניים מילדיו?", מאת קובי ניב ("הארץ", 15.5)

קובי ניב היטיב לתאר במאמרו דיסוננס קוגניטיבי כאוב, קשה, אך שגרתי ומוכר לאורך שנותיו הרבות של הכיבוש. למען הסר ספק, הייתי חותמת בשמי על כל מילה כמעט במאמר, ואף כותבת בעצמי, מלבד המילים שצרמו לי והפתיעו אותי בפסקה האחרונה, שבה נכתב: "ברור שמשהו לא בסדר איתי, שהתחרפנתי, שצריך או להחזיר אותי לפולין, למשרפות, או לאשפז אותי בגהה, במחלקה סגורה. אז אני באמת מצטער, אני מתנצל, סליחה".

בחברה הקפיטליסטית המודרנית, רק לגוף התקני, וכמובן גם לנפש התקנית, יש מקום בחיים הכלכליים־החברתיים. אזרחים יעילים הם פרודוקטיביים, עומדים בקצב הייצור ובנורמות החברתיות. מי שאינו כזה ומתקשה לעמוד בנורמה העמלנית, מודר מהחברה. לפן ההיסטורי מיתוסף אופי האדם, החושש מהשונה ממנו, האחר, הזר, הסוטה מכללי החברה. כך, בין היתר, עוצבה תפישת המוגבלות כבעיה טרגית ואישית של האדם המוגבל. גם אנשים עם מוגבלות נפשית חיים בשולי החברה ונכללים בין מדוכאיה לאור האמור.

הסטיגמות השליליות כלפי אנשים עם מוגבלות נפשית מתוחזקות ומִתְחזקות עם כל מאמר דעה שכזה. למעשה, מתקיימת השוואה בין הנורא מכל לנורא מכל, אם לא משרפות אושוויץ, הבו לי את המחלקה הסגורה בגהה. כך, מקום שהוא ראש וראשון לזוועות העולם מונצח בשורה אחת עם מקום של ריפוי והחלמה, וזה האחרון נצרב בתודעה הציבורית כמזוויע לא פחות. בגהה, כמו גם במחלקות סגורות נוספות בארץ, מאושפזים אנשים מכל קצוות החברה שנתקלו בקושי נפשי שלא הצליחו לפתור לבדם. כדי לסייע להם היה צריך לאשפזם במקום שמור ומוגן לבל יזיקו לעצמם, או לאחרים, מתהומות העצב, הכעס, הפסיכוזה (מילה מלחיצה להזיות ולמחשבות שוא טורדניות) והחיים עצמם. האנשים הללו, שכולם דומים לנו, מגיעים למקום שמאזן אותם ומסור לקושי שלהם. מקום מקצועי שמצליח, לרוב, להחזיר למאושפז את שגרת חייו לאחר המשבר שחווה.

הסטיגמה השלילית שדבקה במתמודדי הנפש, סופה להיעלם עם השנים ועם ההבנה שאין כאן חולי, יש כאן התמודדות עם שונות, עם אחרות. לכן, דווקא אם תרצו להיטיב את חייו של ניב, שלחו אותו לאחת המחלקות הנהדרות שיודעות איך להקים אנשים ממצוקה. וכמובן, אל תשלחו איש למקומות שבהם נשלל צלם אנוש, נשללת זכות קיומם של בני אדם ונגזלים חייהם: משרפות. מלחמה. כיבוש.

הילה שנהב, כפר סבא

מבחן התוצאה

בתגובה על "רק כדי שהעור לא יתעבה", מאת ב. מיכאל ("הארץ", 16.5)

ב. מיכאל שואל מה ההבדל בין טרוריסט שרוצח אם עם שתיים מבנותיה לבין מדינה שרוצחת אמהות, בנים ובנות. תשובה: יש הבדל עובדתי: הטרוריסט יורה על מכונית חולפת אקראית בלי שיש לו מושג מי ברכב. המדינה מפציצה דירות של מחבלים בכירים בידיעה שאמהות על בניהן ובנותיהן נמצאות בהן, ועל כן עלולות כמעט בוודאות להיפגע.יש גם הבדל מוסרי: הטרוריסטים מנסים לפגוע בכמה שיותר אזרחים. המדינה מנסה לפגוע בכמה שפחות. במבחן התוצאה, שני הצדדים נכשלים.

רונן הרן, כפר סבא

נוה מדבר

בתגובה על "המחוזי קיבל את עתירת אפי נוה והתמודדותו אושרה", מאת חן מענית ("הארץ", 15.5)

בדיחה צינית ותיקה גרסה, שלעורכי הדין נעשה עוול משום שרק 99% מהם מוציאים שם רע לכל השאר. עכשיו, לקראת הבחירות לראשות לשכתם, מתברר שיש לפחות 550 עורכי דין שחושבים שאפי נוה ראוי לשמש בתפקיד הייצוגי והחשוב הזה. אז אולי לא היתה זו בדיחה?

פרופ' אליק אבירם, תל אביב

יעקב, זה הייתי אני

בתגובה על "יעקב אגם: 'אני קשה? אני רק רוצה ליצור מה שיפה'", מאת נטע אחיטוב ("הארץ", 16.5)

סוף שנות ה-40. גרנו ברחוב הירקון 264 (מול חוף מציצים), בבית חד־קומתי שהיה שייך לצייר ישראל פלדי. יום אחד הבחנו חברי ואני במספר דברים מוזרים (פסלים?) בחצר הבית. בהנאה רבה התיישבנו על עץ התות הסמוך, אכלנו תותים עסיסיים וידינו אבנים במקלעת (רוגטקה) אל הפסלים. היה זה אבי המנוח (צייר חובב בזכות עצמו), או בעל הבית, הצייר פלד, שנזף בנו באומרו, "אל לכם. אלה עבודות של אמן צעיר, שיום אחד יהיה אמן גדול מפורסם בעולם". תמהני אם אגם מודע או זוכר.

ראובן חזק, תל אביב

בכל זאת משהו לעניים

בתגובה על המכתב למערכת "מחסן ההדחקה הלאומי", מאת יהושע עמישב ("הארץ", 15.5)

תודה לכותב, יהושע עמישב, המכנה את ראש הממשלה "צ'רצ'יל לעניים". אם התקשורת מסרבת להוסיף לשמו של ראש הממשלה הנאשם בפלילים את התואר שבו הוא מכונה במערכת המשפט, רצוי שיכונה בתואר מזויף, שכל כך התאמץ להתהדר בו, כראוי לו.

אילון צוקרמן, מישר

אזרח סוג ב'

אשתי האהובה נפטרה לפני חודש. הגשתי בקשה לקצבת שאירים ונעניתי בשלילה, מכיוון שהכנסתי מפנסיה גבוהה מהמקסימום המזכה בקצבה. כמו כן, אני משלם לאוצר המדינה 2,000 שקל מדי חודש מכספי הפנסיה. לאור הכספים שהקואליציה הנוכחית מעבירה לאנשי שלומה לא ניתן להמשיך ולהבליג על תופעה זו. אזרחים שעבדו קשה במשך שנים רבות מופלים לרעה בגין הכנסתם, ולמעשה הם האזרחים ממעלה שנייה במדינתנו. לא ירחק היום ואפליה זו תגיע חלילה גם לזוכאות לקצבת זקנה, ואולי אף לשירותי בריאות. עלינו להמשיך ולהפגין ולא להרפות, שכן מדי יום מתגלים מחדלים חדשים שהקואליציה הזו ברוב יהירותה מעצימה, ואף יוצרת בעצמה.

ד"ר מנשה ביתן, קריית טבעון